

(/)

🏠 (/) > Besættelsen (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Sommeren '45

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/modstand-den-skaerpede-kamp>)

Sommeren '45

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 2828

Del artikel: **f** (<https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/sommeren-45>) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [http://www.historie-](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/sommeren-45)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/sommeren-45](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/sommeren-45)) **in**

(<http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/sommeren-45&title=>)

Per Stig Møller

Sommeren '45 : fra overmod til mismod

Kristeligt Dagblads Forlag, 2019. 504 sider illustreret. 299,95 kr.

Af Kresten Søe

Euforien, der blev desillusion

Bogen følger udviklingen i Danmark dag for dag og måned for måned i den hektiske befrielsessommer fra 1. maj til oktober 1945. De politiske partier og Frihedsrådet indgik her i en midlertidig samlingsregering med aftale om, at der ved udgangen af oktober skulle afholdes Rigsdagsvalg. Tiden efter 4.-5. maj udartede sig derfor i en lang valgkamp, hvor de gamle partier og politikere skulle legitimere deres rolle i samarbejdspolitikken før 29. august 1943. Modstandsbevægelsen stod derimod med sejrens palmer og blev hyldet af både pressen og befolkningen som besættelsens helte.

Socialdemokratiet frygtede kommunisterne, der stod stærkt i befolkningen takket være deres indsats i modstandskampen. De borgerlige frygtede til gengæld Dansk Samling, der kunne appellere til borgerlige vælgere, som sympatiserede med den aktive modstand. Imens foretog modstandsbevægelsen tusindvis af interneringer under forhold, der havde mere karakter af hævntogt og lynchstemning end traditionel retssikkerhed. For at modvirke at udviklingen gik løbsk havde politikerne og Frihedsrådet straks igangsat en lovgivning om et retsopgør mod alle, der havde samarbejdet med nazisterne. Med frygt for demokratiets og retsstatens

overlevelse og med et potentielt kommunistisk oprør lurende, så blev der derfor lagt op til hidtil uhørt hårde domme og dødsstraf med tilbagevirkende kraft. De små fisk blev hurtigt fanget og dømt, mens retsforfølgelsen af de store trak ud. Hertil kom så spørgsmålet om en udrensning helt til tops, som også potentielt omfattede de gamle politikere, der både havde tilskyndet til samarbejdet og samarbejdspolitikken - ja endog opfordret til at angive sabotører så sent som i 1943.

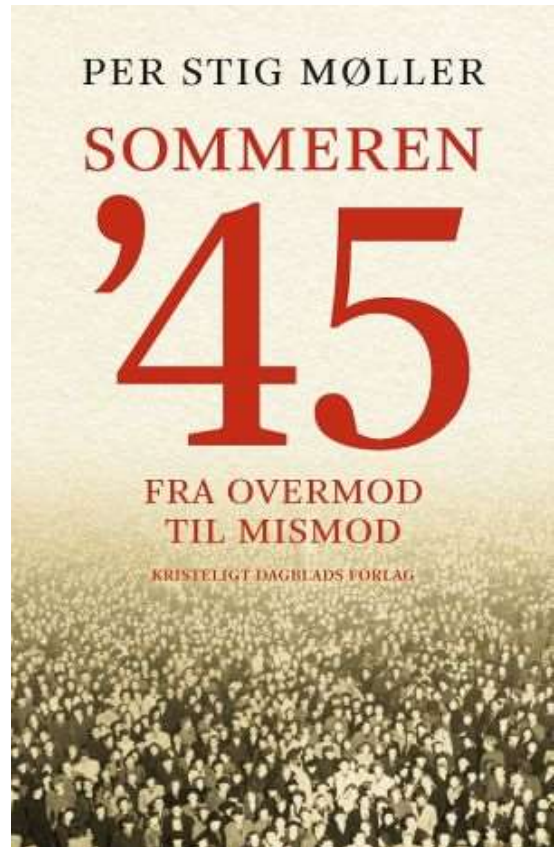
Lille land, hvad nu? – demokrati og jura under pres

De "gamle" politikere, der fra 1940 havde tilpasset Danmark den tyske besættelse, bøjet demokratiet ved at internere kommunisterne, tilladt hvervning til Frikorps Danmark og så sent som i 1943 endog havde fordømt sabotagen og tilskyndet angiveri, stod svagt. Det gjaldt nu om at redde ansigt og genvinde position og ledelse. Umiddelbart en svær øvelse, idet både embedsmænd og borgere, der direkte havde fulgt deres anvisninger nu raskt blev idømt fire år fængsel for forræderi.

Enden på denne historie kender alle besættelsesinteresserede, men denne bogs styrke er primært at illustrere processen, helhedsbilledet, den udvikling og de faktorer, personer og udtalelser, der skridt for skridt bragte samarbejdspolitikkenes mænd tilbage til magten.

Bogen fortæller her for første gang den samlede koncentrerede historie med alle aspekter i spil i en meget tankevækkende fremstilling, som Per Stig Møller er sluppet særdeles godt fra. Underbygningen er et omfattende kilde- og arkivmateriale primært fra samtidige dagbladsartikler og ledere samt interviews med modstandsfolk, politikere, debattører og kulturpersonligheder i de hektiske måneder lige efter befrielsen. Alt sammen i form af citerede udsagn, kærnepunkter, referater m.v. som sættes i relief af forfatterens egne uddybende forklarende kommentarer og supplerende informationer. Vurdering og afvejning foregår primært på samtidspræmisser og i den samtidshistoriske ramme. Men fremstillingen udbygges ofte yderligere og sættes i relief med stof og relevante oplysninger fra senere forskning i nyere besættelseshistoriske værker. Hertil kommer efterretninger og tilbageblik af modstandsfolk, som de fx udtaler sig til Ninka i hendes "Om lidt er de borte" 60 år efter i 2005.

Myten om enighed og sammenhold havde intet hold i virkeligheden

De gamle politikere valgte straks efter befrielsen at erklære sig som modstandsfolk og fremstille deres optræden i samarbejdspolitikken op til 1943 som en del af og en bevidst men skjult optakt til bruddet og modstandskampen. En myte, som pressen, der også til det sidste havde støttet samarbejdspolitikken, mht. eget image havde interesse i at understøtte. De gamle politikere følte her klart positionen truet af Frihedsrådet og modstandsbevægelsen. Fx. sagde H.C. Hansen til Frihedsrådet, at man her bare ville være ministre, mens Hans Hedtoft ikke holdt sig tilbage for at tage sin del af æren for modstanden og pynte sig med lånte fjer i en tale i Stockholm allerede sidst i maj. Men myten om, at det officielle Danmark sagde nej 29. august 1943, og både politikerne, og den brede befolkning stod skulder ved skulder bag modstanden, afvises af Per Stig Møllers kilder. Det store sammenhold om modstand og sabotage var en populær antagelse, som alle ville have del i. Men ikke desto mindre var den usand, idet bruddet med tyskerne i 1943 udelukkende blev skabt af modstandsbevægelsen og den spontane folkelige opstand på arbejdspladser og i storbyerne. Politikerne strittede her imod til det sidste. Ledige blev selv efter 29. august 1943 stadig sendt af sted som Tysklandsarbejdere, ligesom man under Departementschefstyret var gået så langt som at tilbyde Werner Best selv at internere de danske jøder samme efterår!!

Samarbejdspolitikere gjorde comeback

Allerede i slutningen af maj 1945 begyndte det såkaldte sammenhold at krakelere. De politiske partier, som ved befrielsen havde positioneret sig som en del af modstanden, begyndte i sommeren og eftersommeren i partiaviserne og dagspressen at kritisere frihedskæmperne for excesser, retsstridig internering og for urimelige krav om høje minimumsstrafferammer for de små fisk i retsopgøret. Hertil kom anklager for mishandling af mistænkte og fej ydmygelse af tyskerpigerne. De mange beretninger om sabotørernes heltegerninger aftog nu kendeligt i pressen. I august gik socialdemokraten Hartvig Frisch endog så vidt som at kalde stikkerlikvideringerne for mord. Hal Koch, Svend Erichsen og Otto Gelsted angreb fx offentligt Kaj Munk for at have været nazist og for at have accepteret besættelsen i 1940. På samme måde lød nu i aviserne kritik af fiskerne, som sejlede jøderne over Øresund, ligesom nogle af Frihedsrådets medlemmer og ledende modstandsfolk anklagedes for ikke at have haft rent mel i posen.

Bl.a. med disse anklager lykkedes det at bringe modstandsbevægelsen, som langt fra var politisk homogen, i defensiven som faktor ved Rigsdagsvalget.

Da valget oprandt den 30. oktober, blev således kun Frode Jakobsen af de opstillede fra Frihedsrådet og modstandsbevægelsens ledelse valgt ind. Det glørværdige sammenhold blegnede, og problemerne med manglede boliger, rationering, arbejdspladser og social retfærdighed kom igen i forgrunden. Også de mange tyske flygtninge og spørgsmålet om en ny grænserevision i Sydslesvig optog sindene. Valget bragte med andre ord hverdagen tilbage i Danmark efter befrielseseuforien. Men bogen viser også her, hvordan valgresultatet lagde grunden til efterkrigstidens stabile politiske landskab med opgivelse af Danmarks neutralitet og den kommende velfærdstats opbygning.

Bogens afrunding, konklusion og målgruppe

Per Stig Møller står stærkt i sine analyser og binder en udmærket afsluttende knude. Selv om også personlige holdninger af og til bringes i spil, så afvejer han omhyggeligt pro og kontra og lader læseren selv drage egne konklusioner. Hertil kommer, at også kultur, filosofi, kunst, teater og litteratur inddrages løbende sammen med udtalelser af tidens store debattører fx Hal Koch, PH og K.E. Løgstrup.

Et fint element i afrundingen er desuden at inddrage og nuancere sociologen Max Webers sondering mellem ansvarsetik og sindelagsetik fra 1905. Lidt groft sagt måtte samarbejdspolitikere se bort fra deres personlige sindelag, idet de også havde ansvaret for landets og befolkningens overlevelse og måtte tilpasse sig realiteterne for at opnå det bedst mulige. Modstandsfolkene kunne uden denne byrde følge deres sindelag og gå ind i kampen mod tyskerne i en situation, hvor konsekvenserne primært ramte deres egen person. Webers tese er glimrende i en teoretisk diskussion, men fronterne er i realiteten aldrig så skarpt adskilte. Per Stig Møller lader da også spørgsmålet stå åbent ved bl.a. at anføre, at hvis hele Europa havde gjort som samarbejdspolitikkerne, så havde Hitler vundet krigen. Selv fristes denne anmelder også til at indvende, at modstandsfolkene i deres personlige situation også i meget høj grad havde ansvarsetikken i spil. Nemlig mht. ansvaret for deres nærmeste familie, kærester, hustru og eventuelle børn. Følelser, der også fx i høj grad prægede deres sidste breve før henrettelsen.

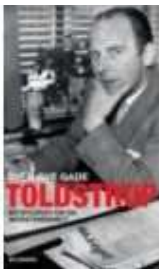
Men med Max Weber bringer Per Stig Møller også læseren i spil i en historisk etisk og moralsk besættelsesdiskussion, som nok aldrig bliver afsluttet herhjemme. Et moment som for mig faktisk også er en af bogens mange styrker.

Til enhver lidt videregående besættelsesinteresseret er der kun et at sige: Læs denne bog og døm selv. Værket er illustreret af s/h samtidsfotos af begivenheder og hovedpersoner, som for en stor dels vedkommende ikke er gengangere fra de mange tidligere værker fra perioden.

[Historie-online.dk, den 14. januar 2020]

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/modstand-den-skaerpede-kamp>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

▶ **TOLDSTRUP – EN BIOGRAFI
OM EN MODSTANDSHELT**

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/toldstrup-en-biografi-om-en-modstandshelt>)

▶ **ONDSKABEN TUR/RETUR**

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/ondskaben-tur/retur>)

▶ **LIDT SKYDNING I GADERNE
TOG VI RET ROLIGT**

(<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/lidt-skydning-i-gaderne-tog-vi-ret-roligt>)

Klima og katastrofer

Ny serie i podcasten "Åsteder"

(<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/klima-og-katastrofer>) (<http://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/klima-og-katastrofer>)